

חמש נפשות מחפשות

מחבר

מיכאל פריאנטה: רחוב הבקתה הגדולה, הוצאת STAVNET, 2010, 216 עמ'

לואק פרוור יש שש שורות שהן, לדעתי, קיצור תולדות פריז. הוא קרא להן 'פריז בלילה' ואברהם הכים תרגם אותן לעברית:

"שלושה גפרורים בזה אחר זה הוצתו בלילה ראשון כדי לראות את פניך במלואם השני כדי לראות את עיניך האחרון כדי לראות את פיך והחשכה במלואה כדי להזכיר לי את כל אלה כשאני מחבק אותך בורעותי".

אור הגפרור מינורי מאוד. אבל כשהוא מוקף רק בחושך המז'וריות עובדת שעות נוספות. פרוור צריך לראות פנים, עיניים, פה כדי לקפל את זרועותיו סביב גופה של האהבה. פרוור צריך חושך כדי לזכות באור גדול. הקורא צריך את פריז בכותרת כדי שהחיוב יהיה הדוק יותר.

תחליפו את המילה "אהבה" במילה "זהות" ותגלו שמיכאל פריאנטה ברחוב הבקתה הגדולה מדליק את הגפרורים האלה.

מדובר בבעל בית קפה ספרייה ברחוב הבקתה הגדולה. שם בין הצעירים התלויים על הקיר, בין התפריט הים תיכוני ובין הסטודנטים מהסורבון שבאים לשלוף ספרים מהמדף, הוא מתוודע לחמש נשים שסיפורן הוא עמוד השדרה של הספר. אחת היא אלוה, שגשרי הנוברישיות שבנו הוריה נשרפו מול פניה. השנייה היא דבי, שיהדותה מתנפצת בחיק בעלה הקתולי. השלישית היא סולן, הרביעית היא תרוה, שמוחמד בעלה מכסה את פניו ברעלה מטאפורית וההמישית היא אימן המוסלמית, שבעלה אוהו בקצות ציפורניו את דרכון היהדות.

בעל המקום אינו מקשיב פסיבי. הוא מחלחל את סיפורו לתוך הנרטיב הנרקם לנגד עיניו. לפעמים הוא שחקן משנה ולפעמים הוא מוצא את עצמו בקדמת הבמה. בכל מקרה התחושה היא שהוא מוקף בחמש נפשות המחפשות מחבר. ומשום כך אולי דמותו היא פסיפס המורכב מחמשתן.

פריז ברקע אינה רק תפאורה. הגפרורים מהשיר של פרוור מאירים פינות חשוכות בוויית הפה של הבחורות, והתחושה שהן מחליפות מילה בלהבה.

רוני סומק

בספר כגון זה - בכלים ספרותיים או בכלים מדעיים? האם הדין צריך להיות ספרותי, פילוסופי, או אקולוגי? "השמים בלילה", אומר המספר, "הם כתב אישום נגד המין האנושי", תוצאה ברורה של הפעילות האנושית המזהמת. ואני שואלת, האם יכול להיות שהסופרים מתייחסים רק אל יופיו של הירח ואל הקשריו התרבותיים כי כשעולה כתב אשמה חריף כל

הדין המדעי למדענים? ובאמת, באילו כלים יתדין איש המדע עם איש הספרות? אם יעשה זאת בכליו ובשפתו המדעיים, סביר להניח שאיש הספרות לא יבין דבר וחצי דבר. אם ישתמש בשפתו של איש הספרות תהיה בכך זילות של המדע, פופולריזציה - שדעתם של מדעניות ומדענים אינה סובלת. הנושא - התחממות כדור הארץ על השלכותיה - הוא אכן 'חם', תרתי משמע, אלא שבניגוד לדעה הרווחת טרם מוצה, על אף פסקנותו של הסרט 'אמת מטרידה', למשל, של אל גור, שהעלה את הנושא לדין ציבורי בצורה גרפית אך, אליבא דמדענים לא מעטים, גם בצורה פופוליסטית ולא מדויקת. הדין המדעי הגלובלי באשר לתפקידם של בני אנוש בתהליכי התחממות כדור הארץ נמצא בעיצומו והדעות, כמסתבר, חלוקות. שינויי אקלים קיצוניים כבר אירעו בעבר (הרבה לפני שטמפרטורות נמדדו באופן מסודר בחלקים שונים בעולם). על אף תרומתו השלילית של האדם לעליית שיעור דו תחמוצת הפחמן באטמוספירה, מקור אמונתו בכוחו לשנות תהליכים כאלה טמון לכל היותר בהיבטים שלו או בחוסר הבנה אמיתית שלו את ממדי יכולותיו. השיטות והאמצעים הקיימים כיום למדידת טמפרטורות ששררו על פני כדור הארץ לפני עשרת אלפים שנים, למשל, הוכיחו שטמפרטורה גבוהה מאוד כבר שררה בעבר על פני כדור הארץ כחלק מתהליכים טבעיים שאינם קשורים לפעילות האנושית, שכלל לא היתה קיימת אז, וכי כבר היו בעבר עליות וירידות חדות בטמפרטורה.

כל זה אינו מפחית מחשיבותן של השאלות המוסריות שבורשטיין מעלה, רק שיש להתבונן גם בתהליכים שכמעט בלתי אפשרי למונעם, בעיניים מפוכחות: מה יעזור לכדור הארץ, למשל, אם תושבי פריז יעברו לנסוע באופניים (כמו שמעודדים אותם שם כיום על ידי אופניים ציבוריים וזולים) אם אוכלוסיית המיליארדים של סין עוברת מאופניים למכוניות? מה יעזור החיסכון האישי בחשמל כשסין המתפתחת במהירות בונה תחנות כוח רבות ועצומות כדי לספק את הביקוש העולה בתחומה לחשמל? האם לא תהיה לכדור הארץ תקומה 'אחריו'? כנראה שתהיה. אנחנו, כך מסתמן, רק פסיק בגורלו ההפכך. מכל מקום, נגניה כתוב באופן משובב לב והקריאה בספר מענגת מאוד.

ענדה שמש

ילדותו, לשיעורי האסטרונומיה שלימדו אותו דברים שרק עכשיו הוא מתחיל לעמוד על מלוא משמעותם, מנווט את דרכו בין זיכרון שמימי הטבוע בנו עד לרמת האטומים לבין זיכרונותיו הפרטיים, בין ההיסטוריה המשפחתית (אמיתית ופיקטיבית בערבוביה) לבין ההיסטוריה הגיאולוגית והאסטרונומית של כדור הארץ.

אם כן, 'נתניה', הספר והמקום, אינם אלא משל. המקום הגיאוגרפי הוא, כאמור, מצבור הלבנים שמהן בנוי ה'בית' האמיתי והמטאפורי של בורשטיין, האכסניה הממשית מאוד של ילדותו ושל חיי בני משפחתו של הסופר, שאף שזור בין פרקיו מסמכים ותצלומים אותנטיים, אבל נתניה גם מתעתעת, כמו הזיכרון עצמו. אמנם בורשטיין מתבונן דרך הפריומה של הראייה השגורה של אפסות הקיום האנושי נוכח האינסופיות של היקום ונפלאות שיווי המשקל העדין שמקיים אותם, אבל הוא גם מכניס את כל היקום הזה אליו פנימה ומתאר את הדו־יקום הזה בפרוזה שירית, יפה להפליא, השזורה בציטוטים מעניינים: "כל אטום בגופנו, כותבים וורד ובראונלי, התקיים בתוך כמה שמשות לפני היווצרות השמש שלנו. פלנטות, שמשות ואורגניזמים באים והולכים, אבל היסודות הכימיים, הממוחזרים מגוף לגוף, נצחיים כמותם".

בורשטיין נדרש גם אל הספרות: בפתח הוא תוהה כיצד "אין בספרות העברית ולו רמו לעובדה המדהימה שתנועת היבשות... והיווצרות הירח, הן כנראה תוצאה של אותו אירוע ממש" וכי את "חיוניותה של טקטוניקת הלוחות... מצניעה הספרות העברית כהצנע גרב מצחין... הקרקע בספרות העברית היא תמיד קרקע מוצקה... הרשומה במרשם המקרקעין ולא קרקע שמתחתיה סלע מותך בטמפרטורה הקרובה לזו השוררת על פני השמש". במילים אחרות, הסופר מלין על כך שעובדות אסטרונומיות וגיאולוגיות הידועות לכל סטודנט מתחיל לגיאולוגיה, מוזכרות בספרות העברית רק כמטאפורה (עולף בדעתי, למשל, גיאולוגיית המעמקים במיכאל שלי של עמוס עוז, שזעזועיה הם סימולגורף לתגודות הנפש העזות של חנה אשת מיכאל). הירח, על פי בורשטיין, מוזכר בספרות העברית בעיקר בהקשרים רומנטיים ולא כגורם מכריע במערכת הקשרים בין כוכבי הלכת, שכולם, יחד עם גורמים רבים אחרים, אחראים לכך שכדור הארץ קיים כפי שהוא קיים. בורשטיין שוטף את שדה הספרות בים של עובדות מדעיות והוא עושה זאת בהשתאות של ילד, אך גם בתהייה של פילוסוף ופעיל סביבתי. על הנקודה הזאת אני מבקשת להרחיב. האספקט האקולוגי המופיע בספר בכמה אפיוזות, נמסר במה שהוא בון־טון עכשווי: יש לבני אנוש אחריות על כדור הארץ ואנחנו לא עושים די לעצור את ההרס שלו. בורשטיין עצמו, אגב, נטע עצים באמצעות Eco Libris, כדי לתקן, ולו במעט, את הנזק הסביבתי שגרמה הדפסת ספרו. וכאן עולה שאלה נכבדה: באילו כלים ראוי לדון